

Князь Роман (скорочено)

Джозеф Конрад

Джозеф Конрад

Князь Роман

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Джозеф Конрад

Князь Роман

"Події, що відбулися 70 років тому, можливо, занадто далекі, щоб про них доречно було згадати в простій розмові. Звичайно, 1831 рік (Розгром польського національного повстання та перетворення Царства польського у особистій унії з Російською імперією на звичайну частину імперії) є для нас історичною датою, одним із згубних років, коли нам довелося ще раз пробурмотіти "Vae Victis" (Горе переможеним)"

Промовець був польської національності, той національності, яка не стільки жива, скільки вижила, яка наполегливо продовжує мислити, дихати, розмовляти, сподіватися і страждати в своїй могилі, розірвана мільйонами багнетів і потрійною печаткою трьох великих імперій. (Польща тричі ділилась (1772, 1795, 1797) трьома державами: Австрійською та Російською імперіями і Пруським королівством, до повної ліквідації)

Мова йшла про аристократію. Як виник цей, сьогодні дискредитований, предмет? Це було декілька років тому, і точний спогад згас. Аристократія, про яку ми говорили, була найвищою, великі фамілії Європи, не збіднілі, не перетворені, не лібералізовані, найвизначніший і спеціалізований клас усіх класів.

Незаперечне право на лідерство вже відійшло від них і ми судили, що їх великі статки, їхній космополітизм, спричинений широкими шлюбними союзами, їх піднесений стан, повинні ускладнити їх позицію в часи політичних заворушень чи національних потрясінь. Більше не народжені для командування – а воно є самою сутністю аристократії – їм стає важко робити щось інше.

Ми дійшли такого висновку, коли було зроблено зауваження про віддалені події та згадалася дата 1831 року. І оратор продовжував:

"Я не хочу сказати, що я знав князя Романа в той віддалений час. Князь Роман одружився в той рік, коли народився мій батько. Це було в 1828 році; XIX століття було ще молодим, а князь ще молодшим за століття. Його шлюб був ранній. Це був ідеальний союз з кожної точки зору. Дівчинка була молодого і красивою, сиротою-спадкоємицею великого імені і величезного статку. Князь, тодішній гвардійський офіцер, що вирізнявся серед своїх побратимів чимось стриманим та рефлексивним у своєму характері, безумно закохався у її красу, її чарівність та серйозні якості її розуму

та серця.

Полум'я цієї чистої молодії пристрасті обіцяло палати вічно; і на сезон воно освітло суху цинічну атмосферу великого світу Петербурга. Сам імператор Микола виявив певну зацікавленість до цієї пари одружених коханців. Це правда, що Микола пильно стежив за всіма діями великих польських вельмож. Молоді люди, які ведуть життя, що відповідає їхньому стану, очевидно були занурені один в одного; і суспільство спостерігало за ними з доброзичливою поблажливостю та здивованою ніжністю.

Шлюб був суспільною подією 1828 року в столиці. Через 40 років я перебував у замиському будинку брата моєї матері в наших південних провінціях. Це була чиста зима. Велика галявина попереду була такою ж чепурною і гладкою, як альпійське сніжне поле. Холодне сяюче сонце ковзало низько над хвилястим обрієм великих снігових складок, в яких села українських селян залишалися поза полем зору. І все було дуже спокійно.

Зараз я не знаю, як мені вдалося втекти в одинадцяту годину ранку зі шкільної кімнати. Я був восьмирічним хлопчиком. Я опинився у великій кам'яно-брукованій залі, утепленій монументальною плитою з білої плитки, набагато приємнішому місці, ніж шкільна кімната, яка завжди трималася при низькій температурі.

Ми, діти, знали, що в будинку був гість. Він приїхав напередодні пізнім вечором. У наших південних провінціях у той час не було жодної милі залізниць. Ми з моїм двоюрідним братом не знали поїздів і двигунів, крім як із книжок із малюнками. Наше уявлення про князів в основному було літературним і мало відблиск гламуру від світу казки, в яких князі завжди постають молодими, чарівними, героїчними та щасливими.

Я блукав по будинку у сподіванні взяти інтерв'ю у мого особливого друга, головного лісника, який, як звичайно, приїхав зробити доповідь у той час дня; я прагнув почути звістку про певного вовка. Я хотів почути якусь нову захоплюючу розповідь про цього вовка — можливо, драматичну історію його смерті. Але в залі не було нікого.

Я вирішив бездумно прогулятися до більярдної кімнати, де, звичайно, не мав жодної справи. Нікого там теж не було, і я відчував себе дуже загубленим і спустошеним під її високою стелею. Коли я почав думати про відступ, я почув кроки в сусідній вітальні; і, перш ніж я міг повернути хвіст і втекти, мій дядько та його гість з'явилися у дверях. Втікати, якщо тебе побачили, було б вкрай недоречно, тому я лишився на місці. Дядько виглядав здивовано, побачивши мене; гість біля нього був аскетичною людиною, середнього зросту, затиснений у чорний сюртук і тримаючи себе дуже прямо з стрункою солдатською поставою. Зі складок м'якої білої тканини визирали кінчики коміра, притиснуті до кожної поголеної щоки. Пасма тонкого сивого волосся гладко розчесані по всій верхівці його лисини. Його обличчя, яке, мабуть, було прекрасним свого часу, зберегло у віці гармонійну простоту своїх ліній. Що мене уразило, так його рівномірна, майже смертельна блідість. Він здався мені надзвичайно старим. Легка посмішка, просто миттєва зміна у наборі його тонких губ підтвердили мою червоніючу розгубленість; і мені стало дуже цікаво бачити, як він дотягується у

внутрішню нагрудну кишеню. Він витяг із неї свинцевий олівець і блок роз'ємних сторінок, який він передав моєму дядькові з майже непомітним поклоном. Дядько отримав це як само собою зрозуміле. Він написав щось, на що інший поглянув і трохи кивнув. Тонка зморщена рука – рука була старшою за обличчя – погладила мене по щоці, а потім легенько лягла на мою голову. Незворушний голос, голос такий же безбарвний, як і обличчя, видався з його запалих губ. "А скільки років цьому сором'язливому хлопчику?" Перш ніж я міг відповісти, дядько записав мій вік на блокноті. Я був глибоко вражений. Що це була за церемонія? На мої круглі запитальні очі дядько зауважив: "Він абсолютно глухий". І незв'язаний, невиразний голос сказав: "Подай мені свою руку". Я ніколи раніше не бачив глухих людей і був досить вражений. Він міцно потиснув мою руку, а потім похлопав мене по потилиці.

Дядько задумливо звернувся до мене: "Ти потиснув руку князю Роману S —. Це те, що ти повинен пам'ятати, коли виростеш".

У мене було достатньо історичної інформації, щоб смутно знати, що князі S — зараховувались до складу суверенних князів Рутенії (назва українських та частково білоруських земель Русі в історичних джерелах, написаних латиною XIII—XIX століттях, яку ніколи не вживали по відношенню до Московії, або Росії) до об'єднання всіх руських земель з Польським королівством, коли вони стали великими польськими магнатами, десь на початку 15 століття. Але мене найбільше хвилював провал казкового гламуру. Було шокуєче виявити князя, який був глухий, лисий, убогий і такий разюче старий. Мені ніколи не прийшло в голову, що ця імпозантна і невітшна людина була молодою, багатою, прекрасною; Я не міг знати, що він був щасливий у торжестві ідеального шлюбу, що поєднує два молодих серця, два великих імені та два великі статки.

У них народилася донька, і незабаром здоров'я молодої княгині почало погіршуватися. Чоловік, повністю занепокоєний швидкими змінами її зовнішності, отримав необмежену відпустку і відвіз її зі столиці до батьків у країні. Старий князь і княгиня були надзвичайно налякані станом улюбленої невістки. Підготовка була зроблена відразу до двох подорожей за кордон, але невістка хотіла бути на батьківщині.

Вона померла до того, як її маленькій дівчині виповнилось два роки. Горе чоловіка було страшним і тим більш тривожним для батьків, тому що він був цілком мовчазний і з сухими очима. Після похорону князь залишився один, щоб спостерігати за каменярами маєтку, що закривали сімейний склеп. Коли останній камінь опинився на місці, він простогнав і, відходячи з опущеною головою, знову зачинився у своїх апартаментах.

Його батько і мати побоювалися за його розум. Його зовнішній спокій лякав їх. Старий князь Іван, роздратовано і схвильовано, повторив: "Бідного Романа повинен хтось розбудити. Він такий молодий". Але вони не могли знайти нічого, щоб його збудити. А стара княгиня, витираючи очі, побажала в її серці, щоб серцем він був достатньо молодий, щоб міг прийти і поплакати у неї на колінах.

З часом князь Роман, доклавши зусиль, час від часу включатиметься в сімейне коло. Але це було так, ніби його серце і розум були поховані в сімейному склепі з

втраченою дружиною. Він взявся блукати по лісі з пістолетом. Іноді вранці приходячи до конюшні, він замовляв у приглушених тонах осідлати коня. Він пропадав цілий день. Люди бачили його на дорогах. Він їхав, дивлячись прямо вперед, не бачачи нікого, ніби земля порожня, і все людство поховане в тій могилі, яка так раптово відкрилася на його шляху, щоб поглинути його щастя.

Сільська місцевість, знайомий пейзаж, пов'язаний з днями без думки і без смутку, ця земля, чари якої він відчував, заспокоювала його біль. Одного дня князь, повернувши голову коня додому, зауважив довгий ряд селянських возів, повних солдатів, що повільно рухалися подвійними рядами під конвоєм кінних козаків.

Князь направився через село, що лежало трохи поза дорогою. Біля придорожньої корчми князь спитав Янкеля, що це все означає. Той сказав, що це конвой солдатів піхоти, які поспішають на південь. Усі землевласники великі та малі озброєнні, і навіть прості люди повстали.

Єврей Янкель, корчмар і орендар усіх млинів у маєтку, був польським патріотом. Янкель надіявся, що цього разу все вдасться.

Тієї ночі князь написав листа, а рано вранці відправив кінного посланця до поштового міста. Протягом дня він вийшов із своєї мовчазності, на велику радість сімейного кола, і розмовляв із батьком щодо останніх подій – повстання у Варшаві, втечі великого князя Костянтина, перші незначні успіхи польської армії (на той час існувало польське військо); повстання в провінціях. Старий князь Іван, зворушений і неспокійний, говорив з чисто аристократичної точки зору, не довіряв народним витокам руху, шкодував про його демократичні тенденції та не вірив у можливість успіху.

Князь Роман сказав, що надіслав лист до Петербурга про свою відставку з своєї посади в гвардії. Старий князь знав, що цар ніколи не забуде цей вид дезертирства польського дворянина. Невдоволеним тоном він вказав своєму сину, що у нього була необмежена відпустка. Правильним було б мовчати. Або, в гіршому випадку, можна було б попросити про якусь далеку місію, наприклад, на Кавказ.

Наступного дня князь Роман, здавалося, впав назад у глибину своєї байдужості. Він поїхав, як завжди. Смерть жінки відкрила його серце для більшої скорботи, його розум до більш просторої думки, його погляд до всього минулого та до існування ще однієї любові.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Князь повернувся, поспіхом порвав деякі папери, зачинив ящики свого письмового столу і повісив на груди медальйон, що містив мініатюру дружини. Людина, яку очікував князь, належала до того минулого, яке смерть його любові покликала до життя. Він був із родини дрібних шляхтичів, котрі поколіннями були прихильниками, слугами та друзями князів С—. Він пам'ятав часи перед останнім поділом (1797) та брав участь у боротьбі останньої години. Він був типовим старим поляком цього класу,

з великою здатністю до емоцій, сліпого ентузіазму; з бойовими інстинктами та простими переконаннями; і навіть зі звичкою старих часів наповнювати свою мову латинськими словами. І його люб'язно проникливі очі, його рум'яне обличчя, його піднесене чоло та його густі, сірі, підвісні вуса теж були дуже характерними для його роду.

Князь сказав пану Францішеку, що збирається тихо зникнути звідси і довіряє лише йому одному. І коли настане час, він має про все усі сказати.

Старий зрозумів. Його простягнені руки тремтіли надзвичайно. Але як тільки він знайшов свій голос, він вдячно подякував Богові за те, що він дозволив йому жити досить довго, щоб побачити нащадка знаменитої родини у своєму наймолодшому поколінні, подавши приклад любові до своєї країни. Він не сумнівався в тому, щоб його дорогий князь здобуде місце в раді та на війні, гідних його високого народження.

Князь почав заспокоювати старого і, коли усадив його в крісла та трохи утихомирив, сказав, що втрата дружини відкрила йому очі на несподівані істини. Князь мав намір скрито битися в лавах, хотів віддати країні своє життя.

Старий закричав на це. Такого ніколи не може бути. Він не міг цього допустити. Але йому довелося поступатися місцем аргументам та виразній волі князя. Старому було більше сімдесяти, але він мав молодшого сина Петра, який мав стати супутником князя. "Ви повинні мати біля себе когось, хто знає, хто ви є, хоча б тільки для того, щоб дозволити батькам та старому слугі почути, що з вами відбувається", — говорив Францішек.

Князь зайшов до спальні дочки, потім схилився над ліжечком і легенько поцілував дівчинку. Єдиною іншою людиною, якій він довіряв, окрім старого та його сина Петра, був єврей Янкель. Коли він запитав князя, куди саме він хоче скеруватися, князь відповів: "До найближчого свята". Онук єврея провів двох юнаків маловідомими стежками через ліси та болота, і вів їх у поле зору кількох вогнищ невеликого загону, розміщених у виярку.

Таким чином приніс князь Роман свою жертву його країні. Його супутник став відомим як син конюшого князів S — і оголосив його родичем, віддаленим двоюрідним братом із тих же прошарків, що і сам, і, як вважали люди, того ж імені. По правді, ніхто не цікавився занадто. До них приєдналися ще двоє юнаків, явно підходящих. Нічого не знайти більш природного.

Князь Роман не залишався довго на півдні. Одного разу, у розвідці з кількома іншими, біля входу у село вони потрапили в засідку якоїсь російської піхоти. Через деякий час селяни, що прийшли оглянути поле бою, витягли князя Романа з-під його мертвого коня. Він був неушкоджений, але його вірний супутник був одним із перших, хто впав. Князь допоміг селянам поховати його та інших мертвих.

Тоді, не знаючи, де знайти стоянку партизанів, які постійно рухалося в усіх напрямках, він вирішив спробувати приєднатись до основної польської армії, що протистояла росіянам на кордонах Литви. Одягнений у селянський одяг, він бродив пару тижнів, перш ніж потрапив у село, зайняте полком польської кінноти, що стояв у

авангарді.

Коли його приймали на службу, князь назвав ім'я свого мертвого товариша. Ад'ютант, що мав прийняти присягу, дуже пишно подивився на прибульця, але нічого не сказав. Коли всі формальності були пройдені, і новобранець зник, він звернувся до свого начальника і сказав, що то був князь Роман. Ад'ютант бачив князя кілька разів, приблизно два роки тому, у замку у Варшаві. Він навіть один раз говорив з ним на прийомі офіцерів, який проводив великий князь. "Це не наша справа – якщо він захоче служити в рядах", — говорили інші.

Князь Роман як унтер-офіцер перевершив очікування полковника. Невдовзі сержант Петро (так назвав себе князь) прославився своєю винахідливістю та відвагою. Це була не бездумна сміливість відчайдушного чоловіка; це була власна, наче сумлінна, доблесть, яку нічим не можна налякати; безмежна, але рівноправна відданість, що не підлягає впливу часу, невдач, зневіри нескінченних відступів, гіркоті згасаючих надій і жахам моровиці, що додаються до труднощів і небезпек війни. Саме цього року холера вперше з'явилась в Європі. Це спустошило табори обох армій. Чоловіки гинули від пошесті підіймаючись у сідло, на охороні, на лінії вогню, коли доносили накази, обслуговували гармати.

Коли настав кінець і залишки армійського корпусу, який сильно тиснули з усіх боків, готувались перейти прусський кордон, сержант Петро мав достатній вплив, щоб згуртувати довкола нього багато жовнірів. Йому вдалося втекти з ними вночі. Він провів цю групу через 200 миль країни, покритої численними російськими загонами та порушеної холерою. Але це було не для того, щоб уникнути неволі, піти в укриття і спробувати врятувати себе. Ні. Він повів їх до фортеці, яка ще була зайнята поляками, і де мав бути здійснений останній опір переможеної революції.

Саме в тій фортеці мій дід опинився разом із сержантом Петром. Мій дід був сусідом сім'ї S — в країні, але він не знав князя Романа, який, проте, добре знав його ім'я. Князь представився однієї ночі, коли вони обидва сиділи на фортечних валах, притулившись до лафету гармати. Послуга, яку він хотів попросити, – щоб у випадку його смерті передати звістку батькам. Дід дав необхідну обіцянку, а потім широко запитав, чи є у князя якісь злі передчуття щодо себе. Роман сказав, що його родина поняття не має, де він. Князь пообіцяв, що повідомить дідову сім'ю у разі його загибелі. З цього моменту і до кінця облоги вони були звичайно разом. У день генерального штурму мій дід отримав важке поранення. Місто взяли. Наступного дня сама цитадель відкрила свої ворота.

Під час усієї кампанії князь, щоразу піддаючи себе ризику, не отримав навіть подряпини. Ніхто його не впізнав, у всякому випадку, не видав його особу. Однак тепер позиція була змінена. Будучи бувшим гвардійцем і офіцером конвою покійного імператора, цей повстанець ризикував отримати особливу увагу у формі розстрілу в десятих кроках. Більше місяця він залишався загубленим у жалюгідній юрбі ув'язнених, упакованих у каземати цитаделі. Серед нових прибулих в'язнів трапився юнак, особистий друг князя ще зі шкільних часів. Він впізнав його: "Боже мій! Романе,

ти тут!" Попереджувальний жест князя був зроблений занадто пізно. Офіцер жандармів на варті почув скрик. Інцидент видався йому вартим дізнання. Далі слідство було не дуже складним, оскільки князь, коли у нього категорично запитали його справжнє ім'я, відповів одразу.

Повідомлення про князя S —, знайденого серед полонених було відправлене у Петербург. Його батьки жили вже там в скорботі, невпевненості і побоюванні. Столиця імперії була найбезпечнішим місцем проживання для дворянина, син якого так загадково зник з дому в часи повстання.

Новина про його полон була нищівним ударом. Безпосередньо для нього нічого не вдалося зробити. Батьки перемістили небо і землю, як кажуть, щоб врятувати свого сина від наслідків його божевілля, як бідний князь Іван не вагаючись висловився.

Все, що можна було зробити, це схилити приватним чином розум голови Військової комісії на бік помилування. З першого погляду він відчув себе достатньо прихильним до цього юнака, загорілого, худорлявого лицем, змученого місяцями напруженої кампанії, труднощами облоги та суворою неволею.

Наблизившись до найвищого моменту свого життя, князь міг лише мати відчуття, що воно ось-ось закінчиться. Він відповідав на поставлені йому питання чітко, стисло – з найглибшою байдужістю. Він зберіг скрупульозно ввічливий тон. Він відмовився від дозволу сідати.

Згодом він написав: "Я приєднався до національного повстання з переконання". І штовхнув папірець через стіл. Голова підняв це, показав по черзі двом своїм колегам, які сиділи праворуч і ліворуч, а потім пильно дивлячись на князя Романа, зронив листок з руки. І тиша залишалася непорушною, поки він не заговорив із жандармами, наказавши їм відвести в'язня.

Такими були письмові свідчення князя Романа у найвищий момент його життя. Я чув, що князі родини S — у всіх її гілках вимурували два останні слова: "З переконання" на фронтоні їхніх будинків. Я не знаю, чи інформація правдива.

Його засудили довічно до сибірських копалень. Імператор Микола, який завжди контролював усі вироки щодо польської знаті, написав власною рукою на полі циркуляру, щоб цей засуджений ходив у ланцюгах, як і будь-який інший злочинець на кожному кроці.

Це був вирок на відкладену смерть. Дуже небагато пережило роботу в цих копальнях більше трьох років. Однак, як було повідомлено, що він ще живий наприкінці того часу, йому було дозволено за клопотанням батьків і завдяки винятковій благодаті служити звичайним солдатом на Кавказі. Будь-яке спілкування з ним було заборонено. Громадянських прав він не мав. У всіх практичних цілях, крім страждань, він був мертвою людиною. Маленька дитина, яку він так пильнував, щоб не прокинулася, коли він поцілував її у її ліжечку, успадкувала весь статок після смерті князя Івана. Її існування врятувало ці величезні маєтки від конфіскації.

Минуло 25 років, перш ніж князю Роману, кам'яно глухому, з порушеним здоров'ям, було дозволено повернутися до Польщі. Його дочка чудово вийшла заміж за

великого польського за походженням австрійського вельможу і жила переважно за кордоном у Ніцці та Відні. Він оселився в одній із її садиб, у скромному будиночку, бачив її дуже мало. Він допомагав усім поверненим вигнанцям гаманцем та порадами.

Я чув від дядька багато оповідей про його віддану діяльність, в якій він завжди керувався простою мудрістю, високим почуттям честі та самим скрупульозним уявленням про приватну та громадську чесність. Він залишається живою фігурою для мене через ту зустріч у більярдній кімнаті, коли, в своєму бажанні почути про особливого вовка, я на мить вступив у контакт з особою, яка, мабуть, була своєю людиною серед усіх чоловіків, здатних глибоко відчувати себе, віддано вірити, гаряче любити.

Я пам'ятаю по сьогоднішній день хватку костистої зморшкуватої руки князя Романа на моїй маленькій чорнильній лапці. Тоді я ще почув, як він казав до дядька: "Я б хотів, щоб ви написали до Відня про те, щоб заповнити цю посаду. Він найдостойніший колега – і ваша рекомендація була б вирішальною".

Обличчя мого дядька, обернене до нього, виражало шире здивування. Це було сказано так просто, як могло бути сказано у будь-якій промові: яка потрібна краща рекомендація, ніж батькова? І по сьогоднішній день я пам'ятаю самі слова: "Я прошу вас, бо, бачите, моя дочка і мій зять не вірять мені, що я добре розбираюсь в людях. Вони думають, що я дозволяю собі занадто сильно керуватися простими почуттями".

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу